

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського

Кафедра хореографії та мистецтвознавства

ТАНЦЮВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА

(Лекція для студентів III курсу ФПО Спеціальності 024 Хореографія з
дисципліни «Історія хореографічного мистецтва»)

(1 год.)

Розробив: проф., докт. іст. наук Білий Д.Д.

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри хореографії та
мистецтвознавства

Протокол № 1 від «30» серпня 2019 р.

Зав. кафедри: проф., к.п.н. _____ Сосіна В. Ю.

Львів 2019

Початок епохи Просвітництва ставив перед художниками задачу показувати у своїх добутках навколишню дійсність, проголошував природність, правдивість у мистецтві. Діячі епохи Просвітництва протиставили придворно-аристократичному беззмістовному балетові свою, нову естетичну програму: свідомість, дієвість, змістовність. В Італії, Франції, Англії хореографи, кожен по-своєму, шукали чітко виражену форму нового балетного спектаклю, нові можливості танцювальної техніки, пантоміми, музики, декоративного і костюмного оформлення. З'явилися сміливі новатори, що намагалися звільнити балет від рутини, від одноманітності і штампів. Це були Джон Річ і Джон Уівер в Англії, Хильфердінг в Австрії, італієць Анджоліні і француз Жан Жорж Новер.

Джон Річ (1691-1761) - англійський актор театру пантоміми. Він сміло вводив танцювальні сценки у свої спектаклі, танці зв'язував із сюжетом пантомімної дії і, що саме головне, музику підбирав так, щоб вона відповідала подіям у спектаклі. Численні акробатичні трюки, придумані їм "чудеса" викликали захват у глядачів і в самих виконавців. Виконавці, італійські і французькі актори, переходячи з театру в театр, поширювали нововведення пантомімних спектаклів Джона Річа. Самими популярними стали два його спектаклі: фантастичні інсценівки "Метаморфоз" Овідія і пантоміма з трюками і чарівними перетвореннями "Чарівник, або Арлекін доктор Фауст". Між актами пантоміми Річ вставляв самостійні танцювальні комічні сценки П'єро і Коломбіни. Вони мали свій зміст, яскраву і добре підібрану музику, що наближало спектаклі Джона Річа до музичного театру.

Джон Уівер (1673-1760) - перший поставив на англійській сцені сюжетно-діючого балету без слів і співу. Разом з англійськими просвітниками він виступав за життєву правду в мистецтві, за свідомість дії і природність образів. Богам і міфологічним героям він додавав людські риси, наближаючи їх до живих характерів. Сучасники високо цінували Джона Уівера за його заслуги в розвитку англійського балетного театру, а вплив його на європейський балет був величезним. Джон Уівер, англійський балетмейстер і теоретик, одержав прекрасну освіту. Він довго вивчав історію і теорію балетного мистецтва і на

підставі усього вивченого написав трактат, де виклав свою класифікацію танців, свою систему сценічних жестів, своє розуміння гармонії сюжету і пластики. Цей трактат довгий час зберігався в знаменитого англійського трагіка Д. Гарріка. Через багато років у будинку Д. Гарріка з ним познайомився Жан Жорж Новер. Мистецтво самого Гарріка й ідеї Джона Уівера вплинули на Ж. Ж. Новера і на його теоретичні дослідження в області балетного театру.

Джон Уівер поставив багато балетів. З них найбільш відомі два - "Трактирні завсідники" і "Любов Марса і Венери". У першому він використовував більш швидкий сценічний ритм, гармонійне сполучення танцю і пантоміми, зобразив природні людські характери. Новим було і те, що в спектаклі глядач уперше побачив танці різних народів - шотландські, голландські, ірландські, французькі. Для другого балету сюжет був узятий з міфології. Музику спеціально написав композитор Симондс. Уівер прагнув до створення діючого балету і боровся за його самостійність як сценічного видовища. Він прагнув довести, що балет - це не тільки розвага, що засобами хореографії можна передати людські емоції, думки, учинки. Його балети являли собою систему пантомімних діалогів, де пластика була єдиним виразним засобом. Він створив передумови для більш повного розгортання хореографічної драматургії, сюжету. Дж. Уівер висловлював і думки про те, що балет повинний мати єдину сценарну і хореографічну драматургію.

Дж. Уівер також вказував, що балетмейстер повинен мати глибокі професійні знання і широкий світогляд. Теоретичні праці "Досвід з історії танцю", "Історія мімів і пантоміми".

Джон Уівер народився в англійському містечку Шрусбері в родині танцмейстера, що мав диплом Оксфордського університету. Виступати на лондонській сцені він почав з 1700 року, саме в модному репертуарі італійської комедії масок. Навички її багато в чому визначили практику Уівера-виконавця, а почасти і балетмейстера. Танцівник виступав в амплуа Арлекіна, де були потрібні неабиякі пластичні здібності і розвинута техніка мімичної гри. Звідси природно виникла перша постановочна проба Уівера - балет-пантоміма "Витівки трактирних шахраїв". Уівер відніс балет до 1702 року і цінував його

невисоко, визнаючи, що додержувався там зразків італійської комедії. Готуючись до своєї першої серйозної постановки, він, по-перше, відмовився від виконавської кар'єри, по-друге, надовго відірвався від балетмейстерської практики - і все заради того, щоб теоретично озброїтися. "Досвід про історію танцю" вказував на причетність автора до літературних пошуків сучасності. Уівер виводив ідеї про танець із законів природи. "Досвід про історію танцю" пропонував чітку, детально продуману концепцію. Книга показувала, що Уіверу була близька проблематика Просвітництва. Хореограф, що виріс в обстановці різноманітної і цікавої видовищності, наважився на реформу балетного театру. Він безсумнівно розділяв концепцію "природної людини", що діяла по заклику природи. В дусі гуманістичної філософії часу Уівер вважав "розум" основою художнього задуму і його втілення. Дж. Уівер вважав джерелом краси "упорядкований рух усіх частин" і вимагав "приводити тіло, голову, руки і ноги" у такі пози і рухи, які відповідали б "пристрастям, діям і вчинкам".

Дж. Уівер, змагаючись з Річем, був змушений "скласти безліч балетів, не заснованих цілком на класичних міфах. Поборник італійської пантоміми, Річ звичайно розділяв свої спектаклі на дві частини, серйозну і бурлескную. Підхоплюючи теми Уівера, Річ складав їхні комічні версії, іноді під тими ж назвами. Уівер пробував відповідати, вставляючи гротескні сцени в серйозні сюжети, як було в "Персеї й Андромеді" (1728), але тільки заплутував публіку. Потураючи смакові широкій публіки до смішного і чарівного, Уівер не хотів відступати перед Річем, зазіхав на його лаври і прибігав до механічних чудес: то змушував Арлекіна вилупитися з яйця, то, при зустрічі цього героя з ведмедем, перетворював його в квітку, то збуджував регіт райка видом людей, що зображували тачки.

Тим часом значення театру Річа було досить велике. Завдяки йому в Англії виник і затвердився новий різновид демократичного театру. Завдяки йому традиції італійської комедії повернулися у Францію і підтримали мистецтво, що боролось із суворими канонами паризької Академії музики. У

1733 році Дж. Уівер поставив свій останній балет "Суд Париса", але ввів туди спів і ефекти машинерії.

Франс Хільфердинг. Австрійський артист балету балетмейстер (1710-1768). Один з видатних реформаторів балетного театру епохи Просвітництва. Висунув свою творчу програму: головне - перетворити балет у самостійний театральний жанр, основну увагу - драматургії балетного спектаклю і, нарешті, наближення балету до правди життя. Як він цього домагався? Насамперед під впливом просвітителів балетмейстер почав створювати балети на сюжети п'єс відомих драматургів. З'явилися спектаклі "Ідомей" за п'єсою Кребійона, "Альзіра" за п'єсою Вольтера, балет на сюжет трагедії Расіна "Британік". Разом з тим Хільфердинг ставив комедійні балети, сучасні жанрово-побутові, широко використовує народний танець, що додає його балетам національний колорит.